BORJA DE RIQUER

Memòria i oblit de l'antifranquisme

Des de fa uns quants anys estem presenciant una autèntica ofensiva que tendeix a desfigurar la memòria històrica de l'acció antifranquista. Coincidint amb la commemoració dels 50 i dels 60 anys de l'inici de la guerra, ja van sorgir veus que defensaven que hauríem de parlar el menys possible del franquisme. Adduïen que per a aconseguir l'estabilització definitiva del sistema democràtic, el millor era no remoure més les coses desagradables del passat, especialment tot allò que feia referència a la violència en general i a la repressió franquista en concret. Hom defensava, així, una mena del cultura de l'oblit. I, el que encara és pitjor, hom censurava els qui no acceptaven aquesta recomanació.

Aquest clima d'ignorància o amnèsia cultivada es manifesta també en els escassos llocs de memòria existents a les nostres ciutats i pobles referents a persones o fets que simbolitzin la lluita antifranquista. I això contrasta notablement amb el que ha passat, per exemple, a Itàlia o a França, on la lluita antifeixista pertany al patrimoni col·lectiu del país, per la qual cosa trobem a nombroses ciutats i pobles diferents tipus de plaques commemoratives, de monuments i d'altres símbols que recorden l'actuació de la resistència.

Si bé és cert que la política de memòria del franquisme fracassà, atès que mostrava la clara evidència d'ésser una memòria imposada i que no gaudia de gaire suport social, em temo, però, que aquest fracàs ha estat relatiu. Tinc la impressió que l'estratègia de les polítiques de memòria de la democràcia, si és que en realitat han existit com a tals estratègies, s'han limitat a la recuperació d'allò que els franquistes havien prohibit el 1939; és a dir, a tornar les coses –noms i monuments– al seus llocs, i poca cosa més.

A quina estratègia responen les polítiques de memòria fetes des que tenim democràcia? Difícilment podem dir que hi ha una política de memòria coherent que destaqui la lluita democràtica contra el franquisme. Així, la política oficial catalana s'ha caracteritzat per la moderació i pel seu caràcter elitista –monuments a personalitats com Macià, Companys, Tarradellas, etc.–. Però això significa, de fet, bàsicament recuperar la memòria republicana. Em fa la impressió que en aquest terreny hom tendeix a amagar al màxim les contradiccions que sempre han existit a la nostra societat, i qui n'ha pagat el cost ha estat la memòria de l'antifranquisme.

"Hom tendeix a amagar les contradiccions de la nostra societat, i qui n'ha pagat el cost ha estat la memòria de l'antifranquisme."

Penso que és pertinent fer un crit d'atenció davant l'evidència que les polítiques de memòria es converteixen sovint en una mena d'autocensura, plenes d'oblits i silencis. Per tal d'evitar, com diuen alguns, ferir sensibilitats, més val no tractar certes qüestions, la qual cosa significa una mena de xantatge moral.

Així, malauradament, són ben pocs els llocs on podem trobar algun tipus de monument o làpida que recordi algun fet de l'acció antifranquista. A Barcelona hi ha un petit i discret monument prop del Camp de la Bota, on foren afusellats milers de persones entre 1939 i 1947, que simplement recorda les "morts" produïdes allà, sense dir ni quan passà, ni quants n'eren, ni el per què foren afusellats. Al castell de Montjuïc, de teòrica propietat municipal, no es pot accedir a la zona on va estar empresonat i fou jutjat el president Companys, ni tampoc hi ha cap làpida que recordi la seva execució al glacis on fou afusellat. Per no haver-hi, no n'hi ha cap làpida que recordi la fundació de l'Assemblea de Catalunya a l'església de Sant Agustí, ni la detenció dels 116 a la parròquia de Maria Mitjancera, etc. etc. Per contra, són encara moltes les ciutats espanyoles que no sols conserven la mateixa nomenclatura de carrers i places dels temps de la dictadura, sinó que fins i tot podem trobar el nom del mateix dictador a carrers o, com a clara provocació, veure'l immortalitzat damunt d'un cavall.

Penso que hem d'exigir que les institucions democràtiques elaborin autèntiques polítiques que recuperin de l'oblit voluntari tanta gent que ho donà tot, fins i tot alguns la vida, per l'adveniment de la democràcia i de les llibertats. No sols es tracta de fer actes de justícia i de reconeixement públic de la seva actuació, és sobretot una necessitat cívica del present. Si no ho fem, pot semblar com si l'acció antifranquista no tingués res a veure amb l'actual situació democràtica. Perquè, al capdavall, a qui devem la democràcia? Solament a un príncep que restà callat fins que el dictador es morí? O a un polític que quan va ser director general de TVE no possibilità la lliure expressió i que fou el penúltim secretari general del partit únic de la dictadura? No. A la democràcia s'arribà gràcies a la voluntat de molts i de molt diverses procedències, però és important recordar que, sens dubte, l'esforç, l'abnegació i fins i tot el sacrifici d'uns va ésser bastant superior al d'altres.

Historiador i catedràtic de la Universitat Autònoma de Barcelona